

Włodzimierz Goriszowski

Profesor Józef Pieter (1904-1989) : psycholog, pedagog i organizator życia naukowego na Śląsku

Nauczyciel i Szkoła 1-2 (10-11), 257-262

2001

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Włodzimierz Goriszowski

Profesor Józef Pieter (1904–1989) — psycholog, pedagog i organizator życia naukowego na Śląsku

Postacią, która na trwałe wpisała się w krajobraz nauki polskiej, głównie na Śląsku, był niewątpliwie prof. dr hab. Józef Pieter, uczony, organizator życia naukowego w Katowicach, niestrudzony orędownik Uniwersytetu na Śląsku, wychowawca wielu psychologów i pedagogów w Polsce, a przede wszystkim w województwie katowickim.

W różnych opracowaniach z zakresu historii wychowania i historii szkolnictwa takich autorów, jak: Stefan Wołoszyn, Ludwik Chmaj, Wincenty Okoń znajdują się cytacje dotyczące dorobku naukowego Józefa Pietera¹.

W trzech publikacjach słownikowych, a mianowicie w *Słowniku pedagogów polskich* opracowanym pod redakcją Wandy Bobrowskiej-Nowak oraz Danuty Dryndowej, wydanym w 1998 roku, a także w książce *Pionierzy, współtwórcy i twórcy polskiej psychologii* (sylwetki uczonych) autorstwa Kazimierza M. Czarneckiego, wydanej w 2000 roku oraz w *Słowniku psychologów polskich* opracowanym przez Elwirę Kośnarzewicz, Teresę Rzepę i Ryszarda Stachowskiego, wydanym w 1992 roku w Poznaniu — przybliżono czytelnikom postać Józefa Pietera, podając zarówno dane biograficzne, jak i informacje o najważniejszych Jego publikacjach i o działalności naukowo-organizacyjnej².

Warto przypomnieć tę ciekawą sylwetkę uczonego, który żyje w pamięci wielu osób, które zetknęły się z Nim przede wszystkim jako z uczniem, kierownikiem Katedry Pedagogiki i rektorem WSP.

¹ L. Chmaj, *Prądy i kierunki w pedagogice XX wieku*, PZWS, Warszawa 1962; S. Wołoszyn, *Dzieje wychowania i myśli pedagogicznej w zarysie*, PWN, Warszawa 1964, ss. 25, 407, 498, 631, 745–747; W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1975.

² W. Błońska, hasło J. Pieter, [w:] *Słownik pedagogów polskich* (pod red. W. Bobrowskiej-Nowak i D. Dryndowej), Wydawnictwo UŚ, Katowice 1998, s. 163–165; W. Błońska, hasło J. Pieter, [w:] *Słownik psychologów polskich* (pod red. E. Kośnarzewicz, T. Rzepy i R. Stachowskiego), UAM, Zakład Historii Myśli Psychologicznej Instytutu Psychologii, Poznań 1992.

Opierając się na dostępnych źródłach zawartych w cytowanych słownikach, informacje o J. Pieterze postanowiłem przedstawić w czterech płaszczyznach:

- 1) biograficznej, zawierającej syntetyczne informacje dotyczące lat życia, kierunków studiów, lat pracy w różnych instytucjach i na różnych stanowiskach organizacyjnych i naukowych,
- 2) pedagogicznej, polegającej na analizie wybranych Jego książek, dotyczących ważnych problemów z zakresu psychologii ogólnej, rozwojowej i społecznej, metodologii nauk oraz pedagogiki,
- 3) postać J. Pietera jako działacza społecznego i oświatowego. Jego dorobek głównie w kształceniu i dokształcaniu nauczycieli, jako popularyzatora specyficznych problemów nauk o wychowaniu,
- 4) sylwetkę osobowościową J. Pietera — uczonego, inspiratora nauki, człowieka w kontaktach międzyludzkich, w interakcjach ze współpracownikami.

Żadnej z tych płaszczyzn nie można pominąć, gdyż pozwalają one ukazać całościowo tę sylwetkę.

Józef Pieter to uczonego, profesor związany ze Śląskiem zarówno swoim pochodzeniem, jak i przeważającą częścią pracy zawodowej — naukowej i pedagogicznej. Urodził się 19 lutego 1904 roku w Ochabach. W 1924 roku złożył z odznaczeniem maturę w Gimnazjum Klasycznym im. A. Osuchowskiego w Cieszynie. Studia filozoficzne, historyczne i pedagogiczne odbył na Uniwersytecie Jagiellońskim. Uczeń profesora Witolda Rubczyńskiego, w 1928 roku uzyskuje stopień doktora filozofii na podstawie dysertacji krytycznej z niemieckiej idealistycznej filozofii wartości. Jesienią 1928 roku ukończył studia historyczne z filologią klasyczną.

W roku 1935/36 otrzymuje stypendium zagraniczne Funduszu Kultury Narodowej i wyjeżdża do Wiednia, Paryża i Londynu, by poznać wybitnych uczonych zajmujących się filozofią, psychologią, a także i pedagogiką.

Habilituje się w 1945 roku na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu, gdzie psychologią już od 1919 roku kierował profesor Stefan Błachowski. Niewątpliwie kontakt J. Pietera ze S. Błachowskim, człowiekiem o rozległych zainteresowaniach psychologicznych, podbudowanych wiedzą z zakresu nauk przyrodniczych, zaowocował bardzo szerokimi zainteresowaniami naukowymi z wielu dziedzin humanistyki, a także przyrody i fizyki. Znalazło to swoje odbicie zarówno w poglądach jak i Jego publikacjach książkowych.

Po krótkim okresie pracy w szkołach średnich J. Pieter od 1932 r. jest już pracownikiem naukowym w Uniwersytecie Jagiellońskim, współpracując jako młody uczonego ze Stefanem Szumanem. Jest też wykładowcą w Państwowym Pedagogium w Krakowie oraz od 1931 r. wykładowcą Instytutu Pedagogiki w Katowicach. Od 1936 r. jest pracownikiem naukowym Centralnego Instytutu Wychowania Fizycznego (późniejsza AWF) w Warszawie.

Po powrocie do kraju z europejskich naukowych wojaży podejmuje pracę w AWF w Warszawie. W okresie okupacji pracuje jako robotnik, następnie pracownik umysłowy, bierze aktywny udział w tajnym nauczaniu. W 1945 roku jest czynny przy reaktywowaniu Instytutu Pedagogicznego, a w 1946 roku przyczynia się do powstania Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach.

W latach 1949–53 jest już profesorem Uniwersytetu Łódzkiego, 1953–56 Uniwersytetu Warszawskiego i AWF w Warszawie. Od 1945 r. Pieter staje się rzeczywistym organizatorem życia naukowego na Śląsku, początkowo jako dyrektor Instytutu Pedagogicznego w Katowicach w 1945 r., od 1946–47 Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach oraz w latach 1956–68 profesorem i rektorem tejże uczelni przez 4 kadencje. W roku 1962/63 korzysta ze stypendium Fundacji Forda. W kraju z kolei jest organizatorem Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz profesorem i dyrektorem Instytutu Pedagogiki w latach 1968–74. Wcześniej współorganizatorem w 1957 roku Śląskiego Instytutu Naukowego. Od 1974 r. jest profesorem emerytowanym. Umiera 3 marca 1989 roku w Katowicach.

W twórczości naukowej Pietera można w zasadzie wyróżnić pięć nurtów, takich jak:

- nurt filozoficzny — w tym nurcie powstają takie publikacje Józefa Pietera, jak: *O pochodzeniu filozofii* (1939); *Mechanizm natury ludzkiej* (1939); *Natura ludzka* (1938); *Psychologia filozoficznego światopoglądu młodzieży* (1933);
- najważniejszy, nurt psychologiczno-pedagogiczny, w którym ukazały się takie prace, jak: *Analiza i krytyka teorii doświadczenia J. Deweya i Twórczość pedagogiczna J. Deweya*. To były pierwsze poważniejsze prace wydane na początku lat trzydziestych. *Strach* (1938); *Odwaga* (1938); *Co to jest wiedza (psychologiczne problemy wiedzy osobistej)* (1962); *Krytyka dzieł twórczych* (1948); *Psychologia nauki* (1971); *Psychologiczne podstawy samokształcenia* (1963); *Psychologia uczenia się* (1961); *Egzaminy w szkole wyższej* (1960); *Egzamin obiektywny* (1973); *Nowe sposoby egzaminowania* (1948); *Poznawanie środowiska wychowawczego i skale jego pomiaru (skala Pietera-Ważka)* (1960); *Przedmiot i metoda psychologii* (1963); *Recepcja treści lektury* (1958); *Czytanie i lektura* (1967); *Epistemologiczne problemy psychologii* (1965); *Sporne problemy psychologii* (1969); *Problemy rozumienia treści lektury* (1966); *Sprawa trudności w nauczaniu* (1957); *Studium strachu* (1964); *Poziom inteligencji a środowisko* (1937); *Ocena wartości* (1973); *Historia psychologii* (1972); *Słownik psychologiczny* (1963); *Wiedza osobista. Wprowadzenie do psychologii wiedzy* (1993, wydano po śmierci).

Z powyższego wykazu wyłania się postać Józefa Pietera jako człowieka zainteresowanego wieloma problemami z pogranicza filozofii wychowania, naukoznaw

- stwa i psychologii ogólnej. Widoczny jest tu wpływ uczonych z kręgu psychologów eksperymentalnych skupionych wokół idei W. Wundta, K. i Ch. Bühlerów, E. Brunswik, H. Thumb, J. Piageta, L. M. Lahey, H. Bart i wielu innych.
- koncepcje metodologiczne to kolejny nurt, tym razem rozważań naukoznawczych J. Pietera, opublikowanych w takich książkach, jak m.in.: *Ogólna metodologia pracy naukowej* (1967) wydana w Ossolineum we Wrocławiu; *Praca naukowa* (1960); *Psychologia nauki* (1971); *Krytyka ocen i recenzji prac naukowych* (1978). Pozycja *Ogólna metodologia pracy naukowej* przez wiele lat stanowiła podstawowy podręcznik, którym posługiwali się magistranci i doktoranci;
 - podręcznikowy charakter wybranych dzieł psychologicznych Józefa Pietera został zawarty w cyklu prac kilkakrotnie wznawianych dla potrzeb studentów. Są to: *Psychologia ogólna*; *Psychologia społeczna*; *Psychologia humanistyczna*; *Psychologia jako nauka* (1947); *Historia psychologii* (1958–74);
 - refleksja na temat ludzkich motywów działania: *Życie ludzi* (1938); *Biografia ogólna* (1946); *Sprawa genialności i twórczości oryginalnej* (1946); *Krytyka dzieł twórczych* (1948); *Czasy i ludzie* (1985).

Tymi pracami Józef Pieter wraca na teren wcześniejszych refleksji filozoficznych i częściowo naukoznawczych.

Specyficzny dla wielu opracowań J. Pietera jest niewątpliwie dominujący w nich encyklopedyzm informacji, aktualizowanie przez wzbogacanie nowymi danymi. Dotyczy to zwłaszcza podręczników z zakresu historii psychologii oraz psychologii ogólnej. Ogólna twórczość Józefa Pietera obejmuje łącznie 233 publikacje, w tym 127 z zakresu psychologii, a 68 z zakresu pedagogiki.

Czytelnik dowiaduje się z prac profesora Józefa Pietera o wielu istotnych zagadnieniach, przede wszystkim psychologicznych, ale także pedagogicznych. Dotyczy to genetyzacji narastania w czasie poszczególnych teorii proponowanych przez wielu autorów, co pozwala na postawienie wniosku, że niektóre z tych opracowań pełnią funkcję zarówno przyczynków do encyklopedii specjalnych, jak i informacji bibliograficznych. Tym samym są niezwykle cennym źródłem w kształceniu i samokształceniu czytelników.

Bardzo ważną dziedziną działalności w życiu Józefa Pietera było kształcenie i samokształcenie nauczycieli. Jej początków można się doszukać we współpracy w tworzeniu Instytutu Pedagogicznego w Katowicach w latach poprzedzających II wojnę światową, w zapraszaniu do tegoż Instytutu wybitnych pedagogów, m.in. B. Nawroczyńskiego, J. Hulewicza, H. Rowida i wielu innych, a następnie reaktywowanie po wojnie również z udziałem wybitnych uczonych. W Instytucie Pedagogicznym działały trzy kierunki studiów: matematyka, biologia i historia. Po

włączeniu Instytutu do Wyższej Szkoły Pedagogicznej Józef Pieter starał się pozyskać kadre o wysokich kwalifikacjach, co pozwoliło WSP w krótkim czasie stać się uczelnią akademicką. J. Pieter współpracował aktywnie z wieloma ośrodkami akademickimi w kraju, tworząc i obejmując katedry psychologii i pedagogiki.

Jako rektor Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Katowicach Józef Pieter zadbał o jej właściwy poziom naukowy, szczególnie w podnoszeniu kwalifikacji młodszych pracowników naukowych poprzez doktoraty, a doktorów poprzez habilitacje, co zapewniło wysoki poziom, jak i właściwe podejście do dyscypliny studiów. Nawet po 1968 roku J. Pieter twierdził, że do wszelkich awansów, a w tym docenur, droga prowadzi tylko przez habilitację. Na początku lat sześćdziesiątych wspólnie z ówczesnym podsekretarzem Stanu w Ministerstwie Oświaty i Wychowania Ferdynandem Herokiem uruchomił dla absolwentów 2 i 3-letnich studiów odbytych wcześniej w Instytucie Pedagogiki ZNP eksternistyczne, uzupełniające studia magisterskie z zakresu psychologii, pedagogiki i historii wychowania. Kilkadziesiąt osób podniosło wówczas swoje kwalifikacje, a znaleźli się i tacy, którzy zachęceni do własnych badań naukowych, zdobyli stopnie doktorów i doktorów habilitowanych.

W celu popularyzacji wiedzy psychologiczno-pedagogicznej utworzył w 1957 roku naukowe czasopismo „Chowanna” i był jej redaktorem naczelnym do 1978 roku. „Chowanna” publikowała artykuły wybitnych polskich psychologów i pedagogów, ale także młodszych pracowników nauki, przyczyniając się do podnoszenia kultury pedagogicznej jej czytelników.

W latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych na zaproszenie rektora Józefa Pietera odbywały się w Katowicach regularne spotkania z wybitnymi przedstawicielami nauk humanistycznych. Wspomnę tu o spotkaniach m.in. z profesorem Bogdanem Suchodolskim, prof. Janem Szczepańskim, prof. Wincentym Okoniem, prof. Tadeuszem Nowackim i wieloma innymi. To była też forma doskonalenia zawodowego.

W koncepcji J. Pietera kształcenia i doksztalcania nauczycieli w naukach pedagogicznych przede wszystkim, ale i nie wyłącznie, mieściło się też Jego opracowanie z 1945 roku tzw. Memoriału w sprawie założenia uniwersytetu w województwie śląsko-dąbrowskim, o którym nie można zapomnieć. Memoriał ten zawierał uzasadnienie celowości powołania uniwersytetu, jego lokalizacji na Śląsku i zadań dla członków komitetu założycielskiego³.

Wybitny uczony Józef Pieter był trudną osobowością, zmienny w nastrojach, nie starał się być partnerem w rozwiązywaniu bieżących problemów. On je sygna-

³ Memoriał w sprawie założenia uniwersytetu w województwie Śląsko-Dąbrowskim, Katowice 1945, ss. 27.

lizował, uzasadniał, wskazywał drogi rozwiązań, ale nie pomagał. Przy Jego dobrym humorze można było załatwić wiele ważnych spraw natury merytorycznej i organizacyjnej. Był zmienny w układach międzyludzkich, potrafił zapładniać umysły, inspirować do nauki, ale i zniechęcać do niej. W ocenie naukowej przydatności ludzi był obiektywny, wyważony i nie mylił się. Oddzielał umiejętnie układy towarzyskie od naukowych bez względu na to, czy miał do czynienia z własnymi kolegami, pracownikami kierowanej katedry, czy też z obcymi ludźmi. Kierował się zawsze kryterium naukowości, a nie osobistymi układami. Wokół siebie wszystkich zachęcał do nauki, do badań naukowych i tu był na pewno pomocnym. Łatwo niestety zniechęcał się do tych, którzy nie potrafili korzystać z jego naukowej pomocy, i to dość często bardzo szkodziło Jemu i tym, co mieli z Nim kontakty służbowe w Katedrze.

Z kontaktów naukowych z prof. dr. hab. Józefem Pieterem można się było wiele nauczyć, ale bardzo trudno było z Nim na co dzień współpracować. Porywał szerokością zainteresowań, umiejętnością prowadzenia i kierowania badaniami indywidualnymi, jak i zespołowymi, techniką upowszechniania prac napisanych przez Jego uczniów, ale zniechęcał zmiennością ocen pracowników Katedry, stąd duża rotacja zatrudnionych.

Był osobowością, której się nie zapomina, był autentycznym mistrzem w działalności naukowej.

Bibliografia

- Bojda S., Golec J., *Słownik biograficzny ziemi cieszyńskiej*, tom 2, Cieszyn 1995.
Czarnecki K., Kowolik P., *Józef Pieter (1904–1989) — naukowiec, filozof, humanista, psycholog (w 10. rocznicę śmierci)*, [w:] *Kronika Katowic*, red. H. Przybylski, tom 8, Katowice 1999.
Czarnecki K., *Pionierzy, współtwórcy i twórcy polskiej psychologii naukowej*, Kraków 2000.